

ISTORIA LUMII

HARTĂ CU HARTĂ

CUVÂNT ÎNAINTE DE
PETER SNOW

PREISTORIE 7 MAU–3000 i.Hr.

- 12 De la maimuțe la fermieri
14 Primi oameni
16 Afără din Africa
18 Primi australieni
20 Populația Americilor

LUMEA ANTICĂ 3000 i.Hr.–500 d.Hr.

30 Primele civilizații	60 Alexandru cel Mare
32 Primele orașe	62 Epoca clasice
34 Egiptul faraonilor	64 Etrusci și Roma
36 Primele scrieri	66 Roma își făurește baza de putere
38 Minoici și micenieni	68 Imperiul Roman la apogeu
40 China Epocii Bronzului	70 Rădăcinile istoriei indiene
42 Colapsul Epocii Bronzului	72 India mauryană
44 Levantul antic	74 Primul împărat al Chinei
46 Epoca Fierului	76 Armata de Teracotă
48 Asiria și Babilonia	78 Strâvechi civilizații americane
50 Ascensiunea Imperiului Persan	80 Epoca migrațiilor
52 Primele orașe din Americi	82 Dinastia Han
54 Fenicieni	84 Răspândirea budismului
56 Orașele-stat grecești	86 Ascensiunea creștinismului
58 Răboalaie greco-persane	

28

CUPRINS

Penguin Random House

History of the World Map by Map
Copyright © 2018 Dorling Kindersley Limited
Ediție publicată pentru prima dată în Marea Britanie în 2018
de Dorling Kindersley Limited, 80 Strand, London WC2R 0RL

DK LONDRA

Redactori Rob Houston, Peter Francis, Janet Mohun, Suhel Ahmed, Polly Read, Claire Gell, Ira Sovani, Steve Woolmer-Savage, Francis Wong, Tia Sekar, Kaya Shang, Kate Taylor, Management project: Iainy Corlett
Cartografi Simon Munford, Ed Merritt, Martin Dawson, Helen Stirling

Redactori artiștici: Duncan Turner, Ira Sovani, Steve Woolmer-Savage, Francis Wong
Designer: Ali Uddin
Designer copertă: Surabhi Wadhwa
Director artistic: Karen Self
Director design: Phil Ormeiro

88

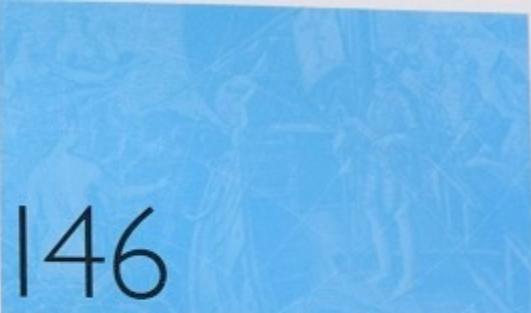
EVUL MEDIU 500–1450 d.Hr.

90 Evul Mediu	120 Ascensiunea otomanilor
92 Imperiul Bizantin	122 Reconquista
94 Ascensiunea islamicului	124 Asia de Est medievală
96 Domnia califilor	126 China dinastilor Tang și Song
98 Vikingii	128 Coreea și Japonia medievale
100 Normanii	130 Cuceririle mongole
102 Drumul Mătăsii	132 China, de la Yuan la Ming
104 Renaștere medievală	134 State religioase în Asia de Sud-Est
106 Cruciajede	136 Populații și imperii africane
108 Moștenitorii Romei	138 Mansa Musa
110 Războiul de 100 de Ani	140 Polinezienii
112 Comerț medieval european	142 Culturi nord-americane
114 Moartea Neagră	144 Imperiul Aztec și Imperiul Inca
116 Împăratul și papa	146 Sfântul Imperiu Roman

146

ÎNCEPUTUL EPOCII MODERNE 1450–1700

148 Lumea modernă timpurie	176 India mogulă
150 Călătorii de explorare	178 China, de la Ming la Qing
152 Cuceriri spaniole în Americi	180 Unificarea Japoniei sub Tokugawa
154 Spanioli în America	182 Revoluția științifică
156 Colonizarea Americii de Nord	184 Veacul de Aur al Olandei
158 Epoca schimbului	
160 Renașterea	
162 Comerț colonial cu mirondenii	
164 Tiparul	
166 Reforma	
168 Războiul de 30 de Ani	
170 Războaiele civile	
172 Dominația otomană	
174 Estul și Vestul	

DK INDIA

Editor senior: Dharmi Ganesh
Redactor Prayash Narain
Redactori asistenți: Aashwini Jain, Shambhavi Thumte
Cercetare iconografică: Deepak Negi
Managing editor: Rohan Srivastava
Cartografi: Subhashree Bharati, Reetu Pandey
Cartografi: Suresh Kumar
Manager cartografie: Surendra Patoogi
Redactor artistic senior: Vahib Rastogi
Redactori artistic: Anup Sachan, Sonali Sharma, Sonakshi Singh
Designer copertă: Shubha Dharmani

COBALT ID

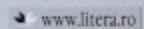
Designer: Darren Bland
Director artistic: Paul Reid
Director editorial: Harek Wolsiewicz

Editura Litera

O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România
tel: 021 319 63 90; 031 425 16 19; 0752 548 372;
e-mail: comerț@litera.ro

Ne puteți vizita pe

Istoria lumii lăsată cu hârtă

Copyright © 2019 Grup Media Litera
Toate drepturile rezervate

Traducere din engleză: Gabriel Tudor/Graal Soft

Editor: Vladrau și filii

Redactori: Teodora Nicolau, Ileană Clămențiu

Corector: Georgiana Enache

Prelucrare coperta: Vlad Panilov

Tehnoredactare și prepress: Manu Popa

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Istoria lumii lăsată cu hârtă /

cov. înainte de Peter Snow –

București: Litera, 2019

ISBN 978-606-33-4015-4

I. Snow, Peter (pref.)

94

REVOLUȚIE ȘI INDUSTRIE 1700–1850

- 188 Epoca revoluțiilor
190 Bătălia pentru America de Nord
192 Războiul de Șapte Ani
194 Revoluția Agricolă
196 Comerț transatlantic cu sclavi
198 Revoluția Americană
200 Independența Americii de Sud
202 Iluminismul
204 Soarta nativilor americanii
206 Revoluția Franceză
208 Ofensivele lui Napoleon
210 Prăbușirea lui Napoleon
212 Revoluția Industrială
214 Marea Britanie industrială
216 Romantism și naționalism

PROGRES ȘI IMPERIU 1850–1914

- 218 Revoluțiile de la 1848
220 Noua Zeelandă și Australia
222 Abolirea sclaviei
224 Ascensiunea puterii britanice în India
226 Războiele Opiumului
230 Orase și industrie
232 Europa industrializată
234 Socialism și anarchism
236 Transporturi și comunicări
238 Migrație în masă
240 Epoca imperialismului
242 Noul imperialism
244 Rezistență și Rajul
246 Extinderea Imperiului Rus
248 Colonizarea Africii
250 Puteri străine în China
252 Declinul Chinei sub dinastia Qing
254 Transformarea Japoniei
256 Războiul Civil American
258 Știință și inovație
260 Expansiunea Statelor Unite

COLABORATORI**PREISTORIE**
David Summers, Derek Harvey**LUMEA ANTICĂ**
Peter Olsby, Jeremy Harwood, Phil Wilkinson**EYUL MEDIU, ÎNCEPUTUL EPOCHII MODERNE**
Philip Parker**REVOLUȚIE ȘI INDUSTRIE**
Joel Levy**PROGRES ȘI IMPERIU**
Key Catalyst**EPICA MODERNĂ**
Simon Adams, P.G. Grant, Sally Reegan**CONSULTANȚI****PREISTORIE**
Dr. Rebecca Wragg Sykes, Arheolog specializat în Paleolitic și secolul al treilea, cercetător voluntar, Laboratorul PACEA, Universitatea Bordeaux**LUMEA ANTICĂ**
Prof. Neville Morley, Profesor de istorie clasică și antică, Universitatea Exeter**EYUL MEDIU**
Prof. Karen Radner, Profesorat de istorie antică, specializată în Orientul Apropiat și Mijlociu, Universitatea München**ÎNCEPUTUL EPOCHII MODERNE, REVOLUȚIE ȘI INDUSTRIE**
Dr. Glyn Redfern, membru al Societății Regale de Istorie, profesor onorific, The Historical Association**PROGRES ȘI IMPERIU, EPOCA MODERNĂ**
Prof. Richard Derry, membru al Academiei Britanice, membru al Societății Regale de Istorie, profesor de istorie la Universitatea Exeter**CHINA, COREEA ȘI JAPONIA**
Jennifer Bond, cercetătoare la Școala de Studii Orientale și Africane din Londra**INDIA**
Prof. David Arnold, Profesor de istorie globală și asiatică, Universitatea Warwick**AMERICILE PRECOLUMBIENE**
Dr. Elizabeth Baquedano, Lector onorific la Institutul de Arheologie, University College, Londra

228

270

LUMEA MODERNĂ 1914–PREZENT

- 272 Lumea modernă
274 Primul Război Mondial
276 Tranșee
278 Războiul global
280 Revoluția Rusă
282 Extremism politic
284 Urmări ale Marei Război
286 Marea Criză
288 China și naționalismul
290 URSS sub Stalin
292 Războiul Civil Spaniol
294 Al Doilea Război Mondial
296 Ofensiva puterilor Axei
298 Europa ocupată
300 Războiul din Pacific
302 Înfrângerea Germaniei
304 Înfrângerea Japoniei
306 Hiroshima și Nagasaki
308 Împărțirea Indiei
310 Întemeierea Chinei comuniste
312 Supraputeri
314 Războiul Rece
316 Războiul din Coreea
318 Decolonizarea Asiei de Sud-Est
320 Unitate europeană
322 Decolonizarea Africii
324 Rachete și cursa spațială
326 Drepturi civile și revolte studențești
328 Războiele din Vietnam
330 Intervenții SUA în America Latină
332 Israelul și Orientul Mijlociu
334 Boom economic și costuri pentru mediu
336 Prăbușirea comunismului
338 Război în Iugoslavia
340 Globalizare
342 Iranul și războiele din Golful Persic
344 Revoluția comunicațiilor
346 Populație și energie

348 Indice
359 Mulțumiri

Respect pentru oameni și cărți

DE LA MAIMUȚE LA FERMIERI

Istoria oamenilor își are originea într-o parte a regnului animal ce include maimuțe, maimuțe antropoide și alte primate. A fost nevoie de milioane de ani de evoluție – și de nenumărate generații – ca strămoșii noștri asemănători cu maimuțele să devină specia modernă *Homo sapiens*.

Dovezi științifice legăt oamenii de maimuțe. Mai precis, cimpanzeii sunt cele mai apropiate rude non-umane ale noastre, iar ADN-ul – indicatorul suprem al genealogiei – sugerează că ne-am separat dintr-un strămos comun, acum circa 6,5 milioane de ani (MAU). De fapt, oamenii sunt maimuțe – chiar dacă bipedi și fără blana.

Maimele și oamenii sunt primat cu creier mare, deget mare opozabil, ochi frontal și unghi în loc de gheare. Rămășițele animalelor care au trăit în trecutul îndepărtat oferă dovezi șocante privind modul în care maimuțele s-au transformat în oameni moderni. Scheletele au devenit fosile când s-au mineralizat – un proces care durează de obicei peste 10 000 de ani. De regulă, rămășițele fosilizate sunt fragmentare, însă expertiza aranatomică îi ajută pe savanți să utilizeze dovezile fosile pentru a reconstituia specii dispărute.

Fosile pot fi date, astfel încât savanții să poată construi o cronologie a schimbarilor evolutive. De exemplu, fosilele africane ale unei primăveri numite *Prienculus*, date la 21–14 MAU, semănuau cu scheletul unei maimuțe. Dar coada – o frântură mai tipică pentru maimuțe – lipsea, ceea ce arată că *Prienculus* ar fi putut fi cel mai timpuriu membru cunoscut al familiei maimuțelor antropoide.

Hominizi

Mările maimuțe antropoide moderne (gorila, urangutan și cimpanzeu), oamenii și rudele lor preistorice sunt unite

△ D. Cremene și piatră
Cei 2 milioane de ani, tehnologia umană a stat pe un nivel și topoare de mără. Scutele din lemn și o piatră premergătoare lumei noastre, care săptănuia preluna, centru colinde maghiară.

„Considerăm că punctul focal al evoluției oamenilor moderni este în Africa.”

CHRIS STRINGER, ANTROPOLOG BRITANIC

într-o familie biologică – hominizi. Lor le lipsește coada și au creier mai mare decât ale maimuțelor. Aceasta înseamnă că mulți hominizi preistorici foloseau unele pentru a și obține hrana – aşa cum fac cimpanzeii. De asemenea, maimuțele antropoide au devenit mai mari decât maimuțele

și multe își petreceră timpul pe sol. Un grup a evoluat,

ajungând să meargă pe două picioare, ceea ce a eliberat mâinile cu degete opozabile, permitându-le să execute alte sarcini.

Acest grup – hominizi – include oamenii și strămoșii lor imediați, datând de cel puțin 6,2–6 milioane de ani, până la specia *Ororin tugenensis*, un hominid biped foarte timpuriu descoperit în Kenya.

Primii oameni

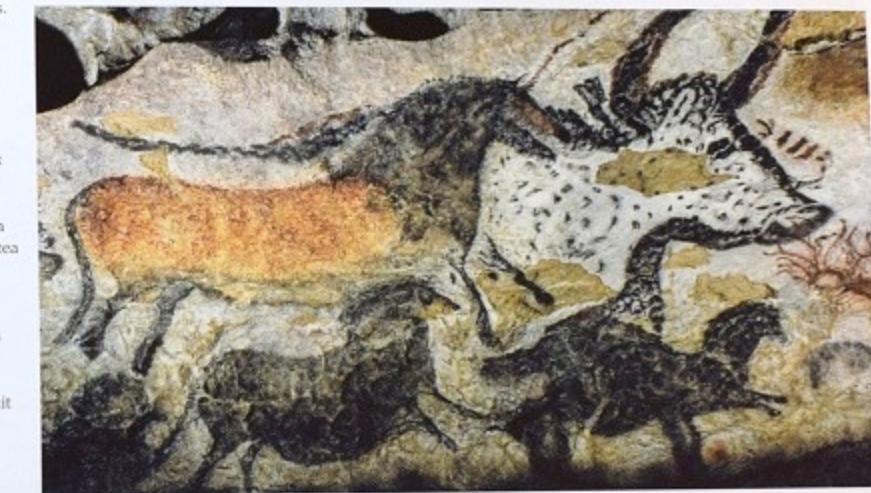
Nu toți hominii au fost strămoșii direcți ai oamenilor de azi, dar cel puțin o ramură a genului *Australopithecus* ar putea fi.

Apartinând genului *Homo*, primii oameni erau bipedi, cu labii ale picioarelor arcuite fără deget mare opozabil, și coloană vertebrală în formă de S, centrată deasupra unui pelvis mare. Astfel de adaptări îi ajutau să

Rude apropiate

Neanderthaleni – cea mai apropiată specie umană dispărută înradățită în omul modern, *Homo sapiens* – aveau crani mai mari, cu arcade mai proeminente. *Homo sapiens* și *Homo neanderthalensis* erau suficienți de asemănători pentru a se împerechea, acolo unde au convețuit.

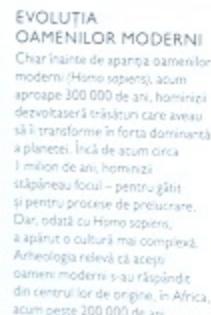

Artisti timpuri

Aceste reprezentări ale unor animale din epoca glaciare, de pe peretele peșterilor Lascaux din sudul Franței, au peste 17 000 de ani. Picturi rupestre similare, găsite în apropiere, arată că oamenii preistorici dezvoltaseră un grad ridicat de exprimare creativă. Înălță de acum 30 000 de ani.

a-și procură mai multă hrană și a călători mai departe.

Astfel, ei s-au dezvoltat în multe locuri, de la Arctică înghețată la tropicele fierbinți. Apoi, în ultimii 20 000 de ani, oamenii moderni au început să renunțe la stilul de viață nomad, pentru a rămâne în așezări stable, folosindu-și abilitățile pentru cultivarea pământului, susținând societăți mai numeroase și sădind chiar semințele civilizației.

RĂSPÂNDIRE

CULTURĂ

TEHNICI

185 000 ani: *Homo sapiens* migrație din Africa în Asia. La 1,5 milioane de ani după ce primele hominii au părăsit continentul sărac.

135 000–100 000 ani: Cochile de scoici folosite ca mărgele ornamentale în Orientul Mijlociu și Africa de Nord sunt primele bijuterii – și creația mai timpurie dovedă a perforării de obiecte.

92 000 ani: Dovezi ale celor mai vechi ritual funerar în peștera Qafzeh, Israel.

60 000 ani: Microlitale – mici unelete din piatră, inclusiv lame – sunt folosite prima oară în Africa pentru tăiere și scriere; cele mai vechi tehnici de prelucrare.

40 000 ani: Cele mai vechi picturi datează din peștera Qafzeh, Israel.

25 000 ani: *Homo sapiens* siberian colonizează în epoca glaciare și sfîrșitul continental dintr-Rusia și Alaska. Înainte de a se răspândi în Americi.

5 000 ani: Un nou val de coloniști – austroazieni – migrează din Asia învecinată Noua Guineă și ajung pe insulele din Pacific.

180 000 ani

160 000 ani

140 000 ani

120 000 ani

80 000 ani

60 000 ani

40 000 ani

30 000 ani

20 000 ani

0

165 000 ani: Primele dovezi de picturi în grotă din Peninsula Iberică, în Portugalia și Spania.

65 000 ani: *Homo sapiens* migrează din Asia în Europa, amestecându-se cu *Neanderthaleni* europeni și apoi înlocuindu-i.

28 000 ani: O înhumare fastuoasă a doi copii din estul Europei relevă civilizația complexă a vânătorilor-culegătorilor din stepă.

15 000 ani: Prima utilizare a scării în peșteră Lascaux, Franța.

Libris .RO

PRIMII OAMENI

Povestea oamenirii a început în Africa, acum 6 sau 7 milioane de ani. Prin intermediu fossililor găsite pe acest continent, putem alcătui un complex arbore genealogic al rudenelor umane din care specia noastră, *Homo sapiens*, este ultima care a supraviețuit.

Aveam dovezi fosile ale existenței a circa 20 de specii de hominizi africani – membri ai familiei umane, care s-au despărțit de cea a cimpanzeului acum 7–10 milioane de ani. Fiecare fosilă a fost atribuită unui grup biologic sau „gen”, dar legăturile dintre grupuri și specii sunt încă debatute. Doar anumii hominizi au fost strămoșii oamenilor moderni; alții, precum specia *Panaustralis*, au putut reprezenta „fundături evolutive”.

Evoluția umană nu a fost o progresie liniară, pornită de la maimuțe antropoide. Unii dintre strămoșii noștri au dezvoltat adaptări – în diferite combinații – care aveau să marcheze oamenii moderni. Poate cel mai important, un creier mai mare a permis o gândire și un comportament complex, inclusiv dezvoltarea unelelor din patră, iar mersul biped a devenit principala formă de deplasare.

Cele mai vechi fosile atribuite speciei noastre – și dateate la circa 300 000 de ani – au fost descoperite în Maroc, dar alte exemplare anterioare au fost găsite, răspândite pe o arie vastă, în Africa. Acest lucru și-a determinat pe savanți să consideră că evoluția oamenilor moderni a avut loc, probabil, la scară continentală.

„Cred că Africa a fost leagănul, creuzetul care ne-a creat ca Homo sapiens.”

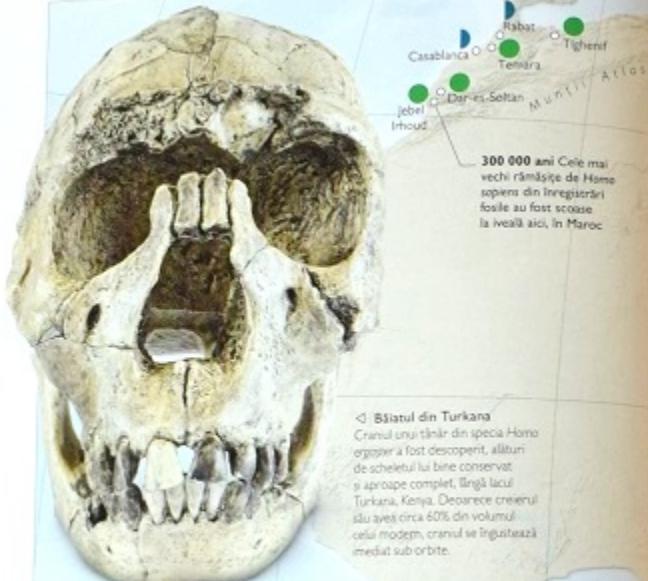
PALÉONTOLOGUL DONALD JOHNSON, 2006

MIGRAȚIA HOMINIDĂ TIMPURIE

Dovezi arheologice din Asia și Europa sugerează că, acum circa 2 milioane de ani, hominii începuseră să părăsească Africa – înainte cu răspândirea lui *Homo erectus* (po. 16–17). Expertii au crezut că migrația ar fi coincisă cu apariția lui *Homo ergaster*, dar pare să fi existat specii chiar mai vechi – o fosilă de acum 1,7 milioane de ani, descoperită în Dianissi, Georgia, seamănă cu *Homo habilis* mai timpuriu. Primele fosile umane din Asia de Sud-Est sunt de *Homo erectus* – o varianță asiatică a lui *Homo ergaster*, descoperite pe insula Java și datând de acum 1,8 milioane de ani. Unele de piatră descoperite în bazinul Niewan, China, sunt vecine de 1,6 milioane de ani. Două sururi din Sierra de Atapuerca, Spania, dovedesc că hominii au ajuns în vestul Europei acum 1,2 milioane de ani.

LEGENDĂ

→ Traseu probabil ○ Situri cu fosile

300 000 ani Cele mai vechi rămășițe de Homo sapiens din înregistrările fosile au fost scoase la iveală aici, în Maroc

↓ Blatul din Turkana
Craniul unui înălțător din specia Homo ergaster a fost descoperit, alături de scheletul lui bine conservat și aproape complet, înălțătorul Turkana, Kenya. Desapărțe crinele și au ajuns circa 60% din volumul celu modern, craniul se îngrășează imediat sub orbită.

PRIMELE MAMĂUȚE ANTROPOIDE 7-5,5 MAU

Dovezile rare ale existenței primilor hominizi – *Sahelanthropus* și *Orrorin* – relevă că, deși aceștia aveau fețe mai scurte și crâni mai mici, aveau creiere și mâini decât ale omopanților. Singurul crani de *Sohelanthropus* a fost descoperit în Ciad, departe de alte situri hominide din estul și sudul Africii. Se crede că fosilele de *Orrorin* și *Ardipithecus* constă dintr-o traiună asociată cu dezvoltarea locomotiei bipede.

Craniu de *Sahelanthropus*

▲ *Sahelanthropus* ▼ *Orrorin* ■ *Ardipithecus*

2 ANTROPOOIDELE SE DIVERSIFICĂ 5,3-2,58 MAU
Fosile din această perioadă indică o diversitate de specii hominide. Fosilele de *Ardipithecus ramidus*, găsite în Etiopia, includ și cel mai vechi schelet de homin aflat aproape complet. Mai târziu, *Kenyanthropus* – cunoscut dintr-un singur crani – și o specie timpurie, *Paranthropus*, cu molari enormi, au trăit alături de câteva specii din genul *Australopithecus*, dintre care un exemplar a lăsat rămășițe amprente de căpiți din Ledi-Geraru, de 3,7-3 MAU (dreapta), demonstrând că mersul biped evoluase.

■ *Ardipithecus*
◆ *Kenyanthropus*
○ *Paranthropus*

3 APARE GENIUL NOSTRU 2,58 MAU - 300 000 AU

Homo habilis, primul membru al geniului nostru din datele fosile, a evoluat și, o vreme, a conviețuit cu specii târzii de *Australopithecus* și *Paranthropus*. S-a găsit unele de plătră din această perioadă, dar este greu să le atribuim unei anumite specii. *Homo ergaster* a fost primul hominid cu o conformatie asemănătoare omului. Probabil că din el a descins *Homo heidelbergensis*, din care au evoluat oamenii moderni.

■ *Australopithecus*
● *Paranthropus*
● *Homo habilis*
● *Homo ergaster*
● *Homo heidelbergensis*

Taper de mână (*H. ergaster*)

4 HOMO SAPIENS SE IMPUNE 300 000-50 000 ANI

Când au apărut primii *Homo sapiens*, toți ceilalți hominizi africani au dispărut, cu excepția uneia. Rămășițele datează recent la 335 000-236 000 ani și sugerează că o specie numită *Homo naledi* trăia în sudul Africii când a apărut *Homo sapiens*. Nu se stă dacă speciale au interacționat, dar, odată cu dispariția lui *Homo naledi*, Africa a apărținut total speciei noastre.

■ *Homo naledi*
● *Homo sapiens*

AFARĂ DIN AFRICA

Omul modern, *Homo sapiens*, este o specie cu adevarat globală, populând toate continentele. Colonizarea planetei a început acum circa 177 000 de ani, când unele grupuri au părăsit locurile de origine din Africa. În urmă cu 40 000 de ani, specia noastră trăea în nordul Europei, centrul și estul Asiei și traversase marea, ajungând în Australia.

Hominizi străvechi plecase din Africa spre Asia și Europa cu mai bine de un milion de ani înainte de apariția speciei noastre (p. 14). Dar detaliile privind relațiile dintre *Homo sapiens* și aceste specii timpurii abia apar, treptat, odată cu fiecare fosil și descoperire arheologică din acea perioadă. Dovezile arheologice și genetice favorizează categoric modelul „recente origini africane”, numit și teoria „afară din Africa”, ce susține că *Homo sapiens* ar fi evoluat în Africa, răspândindu-se apoi în Lumea Veche și înlocuind celelalte specii hominide.

Homo sapiens a părăsit prima oară Africa acum mai bine de 200 000 de ani, iar unele grupuri par să fi atins estul Asiei acum cel

puțin 80 000 de ani sau chiar 120 000 de ani. Fie prin Cornul Africii, fie prin peninsula Sinai, primii migranți au pornit spre est, de-a lungul coastelor sudice a Asiei, și au continuat fie spre nord, în China, fie spre est, traversând Asia de Sud-Est. Grupuri ulterioare s-au îndreptat spre centrul și estul Asiei, iar în final au mers spre nord-vest, pătrunzând în Europa.

Progresul acestor grupuri de *Homo sapiens* a fost, probabil, slăjitor, mai ales în Europa, de întâlnirea cu alți hominizi, mai ales cu neanderthalienii și denisovanii. Nu se stiu prea multe despre aceștia din urmă, dar primele fosile hominide descoperite aparțin neanderthalienilor, și astăzi se cunosc mii de exemplare. Dovezile interacțiunii trăiesc azi în genele noastre.

„*Și eu sunt convins că strămoșii noștri au venit din Africa.*”

PALÉOANTROPOLOGUL KENIAN RICHARD LEAKY, 2005

POVESTE DIN GENELE NOASTRE DOVEZI ÎN ADN-UL UMAN

Comparând structura genetică a oamenilor din toată lumea, savanți pot analiza relațiile evolutive dintre diferite populații. Acest lucru le-a permis să confirme originea noastră africană și să descrie cum și când specia noastră s-a răspândit pe glob. Materialul genetic (ADN) a fost extras, totodată, din fosile unei specii dispărute. Analiza ADN-ului de neanderthalien și denisovană a dezvăluit că ambele specii s-au încrustat cu *Homo sapiens*, iar unele dintre genele lor se regăsesc la populații moderne.

Băstăni Veda din Sri Lanka
Analiza ADN a arătat că aceștia sunt primii locuitori nativi din Sri Lanka.

PRIMII AUSTRALIENI

Acum peste 60 000 de ani, oameni puternici și inventivi au ajuns în Australia, după ce au traversat mările din Asia. Ei au devenit aborigeni australieni și au creat un stil de viață unică, cu o cultură distinctă.

În ultima eră glaciară, Australia, Noua Guineă și Tasmania au fost unite într-o singură masă de uscat (p. 17), colonizată de o populație de navigatori care a traversat mările, venind dincolo de Asia în ambarcajuni din bambus. Aceștia au fost primii australieni. Călătoria lor pe continent a urmat coastele și văile râurilor. Dovezi arheologice arată că, acum circa 30 000 de ani, ei se răspândiseră pe scară largă, din Tasmania, în sud, până la rîul Swan, în vest, iar la nord până în Noua Guineă.

Australieni indigeni

Populații indigene din Australia au fost seminomade; în loc să dezvolte societăți agrare, ele se deplasau odată cu succesiunea anotimpurilor. Oamenii trăiau în mici grupuri familiare, dar erau legați prin vaste rețele sociale. Specializați în vânătoare și cules, ei au dezvoltat o tehnologie, precum bumerang, plase de pescuit și topoare de piatră clopotniță, prin selecție. Cu timpul, grupurile s-au diversificat cultural. În nordul îndepărtat, locuitorii din strămoșarea Torres - între Australia și Noua Guineă - au devenit diferiți de aborigenii australieni. Viața aborigenilor s-a concentrat pe relații dintre oameni și natură sau „Tara”, care includea animale, plante și stănci. Aceste legături, păstrate până în lumea modernă, sunt formalizate în „Visare” - astorii orale privind creația, combinate cu coduri morale, unele dintre ele reflectate în artă.

COLONIZAREA AUSTRALIEI

Cele mai vechi situri arheologice din Australia sunt vechi de 65 000 de ani – pericădi, care corespund doveziilor genetice privind originea indigenilor australieni. Fosile ale oamenilor și prăzilor animale, ca și artefacte din epoca arăta, că populațile erau grupate în jurul coastei și al bazinului fluvial Murray-Darling.

Adiposul în crani
Madelthorpe
65 000 î.Hr.

Newars
Gobarrung
42 000 î.Hr.

LEGENDĂ

Ști arheologic
pre-30 000 î.Hr.

Râul Swan
40 000 î.Hr.

Ucunele Warrang
45 000 î.Hr.

Dev's Lair
48 000–43 000 î.Hr.

Perron
50 000–40 000 î.Hr.

Tasmania
30 000 î.Hr.

Tasmania
30 000 î.Hr.

Parte din peisaj
Populația jiwiny din nordul Australiei a creat uluitoare manifestări artistice rupestre, vîrstă de peste 30 000 de ani. Picturile înfățișază adesea manuspile, culorile predominante fiind alb și roșu.

Libris .RO

Respect pentru oamenii de istorie

PRIMII FERMIERI

Cultivarea pământului pentru hrana a constituit un mod de viață cu totul nou pentru oamenii preistorici. Nomazii au devenit astfel fermieri, ceea ce a dus la crearea de așezări cu clădiri permanente, societăți mai mari și potențial de a dezvolta o cultură și o tehnologie mai elaborate.

△ Unele inovații
Unele de lemn numite odze aveau lame din piatră suficiente de solide pentru a doboră copaci, a defriji solul sau pentru a săpa pământul tare.

Această existență de vânători-culegători i-a ajutat să supraviețuiască ultimele ere glaciare, dar, acum circa 12 000 de ani, o creștere în temperatură le-a deschis posibilități alternative. *Homo sapiens* s-a impus în această lume mai căldă. Pe atunci, acești oameni moderni se răspândiseră mult dincolo de străvechea lor vatră din Africa, în Asia, Australasia și America. Și, independent, au inceput să creeze așezări agricole permanente.

Sedentarizare

Taberele permanente, cu case mai solide, își justificau prezența în locuri unde solul era deosebit de fertil – de exemplu în luncile inundabile ale râurilor. Oamenii puteau hrani mai multe guri flămânde vânând, pescuind și culegând plante în jurul unui teren local, bogat în resurse. Acesta a fost doar un mic pas spre agricultură, căci era mult mai convenabil să crești sau să transplanezi

▷ Sate timpurii de fermieri
Această aşezare din Mehrgarh, în actualul Pakistan, datează din 7 000 î.Hr. Avea case din cărămidă de lut și hambare pentru a stocka surplusul de cereale.

plante alimentare mai aproape de casă sau să le plantele semințele și tuberculii (unele descoperiri recente arată că oamenii faceau acest lucru încă de acum 23 000 de ani) – pe când animalele sălbaticice care puteau fi domesticite cel mai ușor erau inchise în țarcuri. Aceste prime ferme produceau mai multă hrana, pentru mai mulți oameni, încât așezările să se dezvoltă și chiar să producă surplușuri utile pentru vremuri mai grele. Stocurile de hrana – apărăte de taberele concurențe – au devenit un alt motiv pentru a rămâne într-un loc.

Domesticire

Pe la 10 000 î.Hr., agricultura apăruse în Eurasia, Noua Guineea și America, fermierii bazându-se pe plantele și animalele locale ca surse preferate de hrana. Ei au învățat că unele specii erau mai utile decât altele și astfel aceste specii au devenit părți de bază ale dietei lor.

În fertilele câmpii inundabile din Mesopotamia (actualul Irak), grâu și orzul sălbatic au devenit cereale cultivate intens, iar oiile și capetele asigurau carne. Principala cereală din Asia a fost orezul, iar în America Centrală fermierii cultivau porumb. Primii agricultori au selectat cele mai productive și mai ușor de crescut plante și animale. De-a lungul generațiilor, alegerile lor aveau să schimbe trăsăturile speciilor sălbaticice, pe măsură ce plantele și animalele

își transmiteau caracteristicile speciilor domestice pe care le știm azi. Prin domesticire, așezările au devenit tot mai dependente de specii limitate de plante și animale care asigurau grosul hranei. Ca urmare, deși hrana era din belșug, uneori echilibrul alimentar era afectat. Era nevoie de mai mult timp pentru a cultiva pământul, iar animalele puteau mori din cauza seccetei. Sănătatea oamenilor era adesea precară, căci așezările aglomerate sporeau riscul răspândirii bolilor infecțioase la oameni și la animale.

Succesul agriculturii a fost un compromis între riscuri și beneficii. În unele părți, de pildă în Australia, condițiile

au favorizat stiluri de viață nomade tradiționale, iar aici oamenii au rămas, în mare parte, vânători-culegători. Când agricultorii au înțeles mai bine necesitățile plantelor și animalelor, au dezvoltat modalități de a depăși riscurile și de a crește productivitatea. Ei au învățat cum să folosească bălegarul ca îngrășământ sau cum să irige pământul devinând cursul râurilor – reducând astfel efectele secerelor sezoniere. În Egipt, apele Nilului au fost folosite pentru irrigarea ogoarelor, prelungind sezoanele de creștere a culturilor.

Cu timpul, productivitatea hranei a devenit o bogăție materială; mai multe alimente puteau hrani mai mulți oameni și facilitau și comerțul. Așezările mai mari susțineau oamenii cu diferite abilități, precum meșteșugari sau negustori. Astfel, revoluția agrară a avut și consecințe de anvergură pentru istoria omenirii – inclusiv apariția orașelor industriale.

△ Strâmtos sălbatic
Muflonul armean din sud-vestul Asiei este probabil strâmtosul lui sălbatic, una dintre primele specii de animale îmlănătite, pe la 10 000 î.Hr.

„Agricultura a fost precondiția dezvoltării ... civilizațiilor din Egipt, Mesopotamia, valea Indului, China, Americi și Africa.”

GRAEME BARKER, ARHEOLOG BRITANIC,
AGRICULTURAL REVOLUTION IN PREHISTORY, 2006

VIAȚĂ SEDENTARĂ

Orădă cu răspândirea oamenilor moderni, au inceput să se bazeze pe plante și animale locale pentru a supravechiui. Societățile nomade au făcut loc comunităților sedentare, după ce oamenii au plantat primele recolta sau au închiș în țarcuri primele animale. Domesticirea speciilor sălbaticice a inceput acum circa 12 000 de ani. Primii fermieri au folosit cele mai comestibile specii, cel mai ușor de recoltat, cultivând hrana din abundanță, suficientă pentru a susține populația, tot mai largă, și îi au depășit pe vânători-culegători.

CULTURI

11 000-9000 î.Hr. Grâu și orzul sunt cultivate în sud-vestul Asiei pentru a produce spice care nu se rotunjau, mai ușor de recoltat – primele cereale de cultură (domesticate)

10 000 î.Hr. Linia, măslina și năutul asigură, în Orientul Mijlociu, o sură suplimentară de proteine – îmbunătățind echilibrul alimentar în Semiluna Fertilă

10 000 î.Hr. În sud-vestul Asiei, animalele locale – precum oaia, capra, porcul și vaca – sunt domestiicate devenind animale de importanță globală

ANIMALE

11 000 î.Hr.

12 000 î.Hr.

9000 î.Hr.

8000 î.Hr.

10 000-5000 î.Hr. Porumbul de cultură în America Centrală devine cereala de bază în America. În urme cu douăci săzii înmulțit selectiv pentru a ieșe reduce găuri anar

7000 î.Hr. Orezul cultivat în fertila vale a fluviului Yangtze din China este încrețit, pentru a asigura boabe mai mari și mai nutritive

5000 î.Hr. Cartofii sunt cultivate în regiunea Ande și – alturi de sorg – se numără printre cerealele de bază din Africa

4000 î.Hr. Meiul-perla este domesticit în Africa și Arabia – și folosit pentru transport, dar și pentru carne sau lăptă

3000 î.Hr. Dromaderul este domesticit în Africa și Arabia – și folosit pentru transport, dar și pentru carne sau lăptă

2000 î.Hr. Curcanul este domesticit în Mexic și folosit pentru carne și pene, dobândind ulterior semnificație ceremonială

7000 î.Hr. Sunt domestiicate vaci în nordul Africii, anticipând apariția majorității culturilor pe acest continent

5500 î.Hr. Cai sunt domestičiti în Asia Centrală

4000 î.Hr. Lama, alpaca și porciorul din Guineea sunt domestičiti în America de Sud; lama e folosită pentru carne, lăptă, dar și ca animal de povară

3000 î.Hr. Găina este folosită ca hrana, dar și pentru lupte între păsări, în sudul Asiei, deoarece geneticele indică origine mult mai împinsă ca pasăre domestică – probabil înainte de 10 000 î.Hr.

□ Lucrând pământul
Grup statuar din lemn, de pe la 2000 î.Hr., înălțând un șican arăndu-pământul, cu un model timbruri de ghiglaș de boala care săia o brață prin pământul tare, înainte de plantarea semințelor.